

'לכה דודי נצא השדה'

היציאה לשדה בקבלת שבת אצל האר"י וממשיכי דרכו

פתיחה

קבלת שבת היא אחת התפילות השונות והמיוחדות. אחד ממנהגיה הייחודיים, המבוסס במידה מסוימת על מנהג המוזכר כבר בגמרא, הוא היציאה לקבל את השבת בחוץ. מנהג זה מזוהה עם האר"י הקדוש, אף שהוא נהג עוד לפניו, אלא שכפי שנראה במאמר זה - האר"י העניק למנהג משמעות חדשה ועמוקה.

היציאה לשדה היא פעולה החורגת מגבולות התפילה הממוסדת בתוך בית הכנסת, ועל אף חריגותו של המנהג הוא קיבל מקום של כבוד בתקופת האר"י וגם לאחריו. בהמשך הדורות התעוררה התנגדות למנהג זה, אך עדיין נותרו לו הדים בתפילת קבלת שבת הממוסדת בבתי הכנסת, עד למנהג של ימינו להסתובב לכיוון מערב כדי לקבל את פני השבת-הכלה.

מה פשר היציאה לשדה? כיצד נוצר מנהג של תפילה היוצאת מחוץ לכותלי בית הכנסת? איזו משמעות ייחס לו האר"י, ומדוע בכל זאת המנהג המקורי לא השתרש? כדי לגעת בסוגיה עמוקה זו, נעיין תחילה במקורותיה של קבלת השבת במקורות האמוראים והראשונים, ונראה כיצד התפתח המנהג. לאחר מכן נלמד על קבלת השבת של האר"י הקדוש, וננסה לעמוד על מהותה של היציאה לשדה ועל תפיסת העולם שמאחוריה.

א. קבלת שבת בתלמוד הבבלי: האם בזמן חז"ל יצאו לשדה?

1. 'בואו ונצא' או 'בואי כלה'

המקור הראשון המביא את מנהג קבלת שבת מופיע בגמרא במסכת שבת (ק"ט, א):

רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת, ואמר: בואי כלה בואי כלה¹.

כחלק ממנהגים שונים של האמוראים ביום שישי לקראת שבת, אותם מתארת הגמרא, מובא מנהגו של רבי חנינא. הוא התעטף, לבש בגדים מיוחדים בכניסת שבת ואמר:

1. פירוש רש"י שם: בואי כלה - הכי קרי ליה לשביתת שבת, מתוך חביבות.

'בואו ונצא לקראת שבת המלכה'. ישנם שני חידושים בדבריו של ר' חנינא: הוא אומר לצאת לקראת השבת ומכנה את השבת 'שבת המלכה'. רבי ינאי לבש גם הוא בגדי שבת ואמר 'בואי כלה, בואי כלה'. ניתן לראות את ההבדלים בין האמוראים: בעוד רבי חנינא היה יוצא לקראת השבת, רבי ינאי היה נשאר במקומו ואומר לשבת: 'בואי'. בעוד רבי חנינא מכנה את השבת 'מלכה', רבי ינאי מכנה אותה 'כלה'².

מקום נוסף שבו מובאים שני המנהגים הללו הוא בגמרא בבבא קמא. הגמרא דנה באדם שהזיק בריצתו ברחוב; אדם כזה יהיה חייב בתשלום, אלא אם רץ מסיבה מוצדקת. הגמרא מתארת את הריצה בערב שבת כאחת הסיבות המוצדקות לריצה (בבא קמא לב, א):

אמר מר: ומודה איסי, בערב שבת בין השמשות - שהוא פטור, מפני שרץ ברשות. בערב שבת מאי ברשות איכא? כדר' חנינא, דאמר ר' חנינא: בואו ונצא לקראת כלה מלכתא; ואמרי לה: לקראת שבת כלה מלכתא. רבי ינאי מתעטף, וקאי ואמר: בואי כלה, בואי כלה³.

אדם שרץ ברחוב בערב שבת פטור אם נתקל באדם אחר. הגמרא דנה בפטור זה ומביאה את שיטתו של רבי חנינא. נשים לב, הביטוי בגמרא כאן הוא שונה - כאן נאמר 'לקראת כלה מלכתא' או 'שבת כלה מלכתא', ולא 'לקראת שבת המלכה' כמו הגרסא האמורה במסכת שבת⁴. הסוגיה ממשיכה ומביאה את שיטת רבי ינאי.

2. במאמרנו לא נרחיב על ההבדל בין התיאורים 'כלה' ו'מלכה'. בעניין זה עיין במהר"ל, תפארת ישראל מ': "זוהי כי השבת יש בה שתי בחינות, האחת שהיום מבורך מצד עצמו ולכך נקרא כלה שהכלה יש לה ברכה, והבחינה השנית שהשבת מקודש נבדל משאר הימים ודבר זה מדרגה בפני עצמו מה שהוא מקודש נבדל משאר ימי החול, ולכך נקרא מלכתא שהמלכתא היא נבדלת משאר בני אדם, שזוהי הוא ענין המלך שהוא נבדל משאר בני אדם ואינו נכלל עמהם. וכנגד אלו ב' הדברים אמר הכ' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו קרא אותו שהוא מבורך ושהוא מקודש".

3. לעיון בכפילות באמירת 'בואי כלה' עיין מהרש"א על אתר: "וקראה מלכתא, שהיא כלת המלך דכל ישראל בני מלכים הם, ולזה אמר ר"ח בפניא דמעלי שבתא דהיינו בע"ש קודם כניסתה בואו ונצא לקראת כו' דדרך החתן לצאת לקראת הכלה... ואמר דרבי ינאי מדה אחרת היתה לו, שלא אמר נצא לקראתה, ואדרבה הוה קאי ועומד במקומו. והיינו דבכניסתה אמר בואי כלה כו' שהכלה תבא אליו כדרך הכלה אחר כניסתה לחופה, שתבא מבית אביה לבית בעלה. ולזה כפל הענין בואי כלה בואי כלה, דר"ל בואי כלה לחופה ואח"כ בואי כלה לבית בעלך".

4. בכתבי יד: "בואו ונצא לקראת מלכה כלה, ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכה".

מהיכן הביא רבי חנינא את הקישור בין השבת ובין מלכה או כלה? מה משמעות האמירה 'בואו ונצא' לעומת האמירה 'בואי כלה'? והאם הפטור של הרץ בין השמשות אכן קשור למנהג היציאה לשרה?
נראה את התייחסות הראשונים לשאלות אלה.

2. מחלוקת הראשונים – ביטוי ציורי או יציאה ממש?

את פטור הרץ בערב שבת חיבר רבנו חננאל, מראשוני הראשונים, לריקוד לפני שבת:

ומודה איסי בערב שבת בין השמשות שהוא פטור מפני שהוא רץ ברשות. מאי ברשות? פירוש: ברשות מצוה. כר' חנינא דהוה מרקד ואזיל ואמר בואו ונצא לקראת כלה ואמרי לה לקראת מלכה.

רבי חנינא היה רוקד והולך בערב שבת, והנהג כמותו פטור אם הזיק תוך כדי הריקוד, משום שזו התנהגות נורמאלית. מדבריו של רבנו חננאל אפשר לראות פרשנות מרחיקת לכת לדבריו של רבי חנינא – הוא מבין שרבי חנינא היה רוקד ומתוך כך היה אומר: 'בואו ונצא לקראת שבת המלכה'. פרשנותו מהווה חיבור בין מנהג היציאה אל השבת לפטור מנזק בזמן בין השמשות.

דעתו של רבנו חננאל לא התקבלה אצל ראשונים מאוחרים, כך לדוגמה הבין האור זרוע (פסקי בבא קמא קסד):

בע"ש מאי ברשות איכא? כדר' חנינא דאמר בא ונצא לקראת (שבת) כלה מלכה. פירש רש"י ז"ל כאדם המקבל פני מלך כן צריך אדם לרוץ ולתקן כל צורכי שבת. ויש לי ללמוד מדבריו דלאו דוקא ביה"ש אלא משעה שמתחילין לתקן כל צורכי שבת לאפות ולבשל ולצלוח הוי רץ ברשות דהיינו מחצות היום ולמעלה שמתחיל היום להעריב הוי רץ ברשות.

הרץ אינו פטור בעקבות הריקוד בערב שבת אלא כיוון שהיה בדרכו לרוץ ולהתכוון לשבת. פירושו של האור זרוע, שבדרכו הלכו ראשונים נוספים, אינו נותן מקום לפטור בעקבות ריקוד בערב שבת כשיטתו של רבנו חננאל. שיטתו נתקלת בקושי: אם אכן הרץ מתקן את כל צרכי השבת, מדוע הגמרא כותבת שרק הרץ בין השמשות פטור? ההכנה לשבת לכאורה קשורה ליום שישי כולו. לכן הוא מפרש, בשונה מפשט הגמרא העוסקת בזמן 'בין השמשות', שהכוונה לאו דווקא לזמן זה – אלא משעה שמתחילין לתקן כל צרכי שבת' האדם יהיה פטור אם הזיק.

שיטתו של האור זרוע, כמו של ראשונים אחרים, מבטאת את צמצומו של המנהג לצאת החוצה אל השבת. מנהג זה, לדידם, אינו יכול לגרום לפטור כללי משום שזו הנהגה פרטית ולא הנהגה ציבורית רחבה שיכולה לגרור פטור כאשר היא גורמת לנזק. על אף הקושי העולה מפירושו, נדחק ה'אור זרוע' לומר שלא מדובר ביציאה אל השבת, משום שאינו יכול לקבל את מנהג האמוראים כמנהג של הציבור כולו.

צמצום נוסף למנהג הקדום אפשר לראות בשיטת הרמב"ם שהבין שאין מדובר ביציאה ממשית החוצה (שבת ל, ב):

איזהו כבוד? זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת ומתעטף בציצית ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך, וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך.

הרמב"ם רואה הלכה זו כקשורה להלכות כבוד שבת, כפי שאפשר לראות מההקשר בגמרא. הוא אומר שאדם צריך להתעטף בציצית ולשבת בכובד ראש, כמו שהוא יוצא לקראת מלך. נראה שהרמב"ם מפרש את המילים 'בואו ונצא' כיציאה מופשטת בלבד ולא כיציאה מוחשית מחוץ לבית. לשיטתו, אין עניין לצאת ממש מהבית, אלא יש כאן יציאה תודעתית של האדם וכוונה לצאת לקבל את המלך. בהמשך ההלכה מביא הרמב"ם את מנהג רבי חנינא, ואומר שחכמים ראשונים היו אומרים בואו ונצא לקראת שבת. הרמב"ם אינו פוסק להלכה את מנהגו של רבי חנינא, אלא מספר על מנהג החכמים הראשונים, ואין הוא סובר שיש עניין לעשות זאת כפעולה ממשית.

ב. היציאה לשרה לפני דורו של האר"י

כפי שראינו, הרמב"ם אינו מציין את תיאור השבת כמלכה או ככלה, כנראה מתוך נקודת מוצא שתיאור השבת והכינוי שנתנו לה האמוראים אינם משפיעים על קיומה של ההלכה. תורת הסוד, הזוהר והמקובלים, חלקו על הרמב"ם בשתי נקודות אלו. הם ראו ביציאה פעולה ממשית, והבינו את הכינוי לשבת כביטוי מכוון ומשמעותי.

1. הזוהר: יציאה בפועל

הזוהר הקדוש, ב'רעיא מהימנא', ראה את השבת ככלה ואף למד מכך על הצורך לצאת לקראתה (רעיא מהימנא כרך ג', פרשת עקב, רעב ע"ב):

ובשבת בכל מלוי צריך לאתוספא מחול על הקדש בין במאכליו ומשתיו, בין בלבושיו, בין בהסבתיה דצריך לתקנא ליה מסבה שפירא בכמה כרים וכסתות מרקמן מכל דאית בביתיה כמאן דתקין חופה לכלה, דשבתא איהי מלכתא ואיהי כלה, ובגין דא הוו נפקי מארי מתניתין ע"ש לאקדמותי לארחא, והוו אמרי באי כלה באי כלה, וצריכין לאתערא שירה וחרוה לפתורה לגבה ולא עוד אלא דאית רזא אחרא, כגוונא דצריך לקבלא גבירתה בכמה נהורין דשרגין בשבת ובכמה ענוגין, ולבושין שפירין, וביתא מתקנא בכמה מאני דתקונא בהסבה יפה לכל חד וחד.

(תרגום: ובשבת, בכל דבריו צריך להוסיף מחול על הקודש, בין במאכליו ומשתיו, בין בלבושיו, בין בהסבתו, שצריך להתקין לו מסיבה יפה בכמה כרים

וכסתות מרוקמים מכל שיש בביתו, כמי שמתקין חופה לכלה, ששבת היא מלכה והיא כלה, ובגלל זה היו יוצאים בעלי המשנה ערב שבת לקדם את האורחת, והיו אומרים בואי כלה בואי כלה, וצריכים לעורר שירה לשולחן אליה. ולא עוד אלא שיש רז אחר, כמו שצריך לקבל את גבירתה בכמה אורות של נרות בשבת ובכמה עינוגים, ולבושים יפים, ובית מתוקן בכמה כלים של תיקון, בהסבה יפה לכל אחד ואחד).

כמו שיוצאים לקראת כלה, כך יוצאים לקראת השבת, כפי שיצאו החכמים - 'מארי מתניתין' - להקדים אותה בדרך. זו הסיבה שצריך לשיר ולשמוח לקראת השבת. ההקבלה לכלה מקבלת כאן משמעות מעשית מאוד: השבת אינה רק מכוונה כלה אלא באמת מקבלת יחס של כלה מהמקבלים אותה. הוזהר אינו מסתפק ברעיון הקושר את קבלת השבת לכלה, אלא נותן לו גם ביטויים מעשיים.

כיוון זה מופיע גם בתיקוני זוהר (תקונא עשרין וארבע סט ע"א):

ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו - 'ויברך' דא ברכה, 'ויקדש' דא קדושה. ולגבי תרוייהו הוו נפקי קדמאי לקדמות כלה והוו אמרי תרי זמני באי כלה באי כלה בהווא זמנא קול חתן וקול כלה. (תרגום: ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו - ויברך זו ברכה, ויקדש זו קדושה, ולשניהם היו יוצאים הראשונים לפני הכלה והיו אומרים שתי פעמים: בואי כלה בואי כלה, באותו זמן קול חתן וקול כלה⁵).

ראיית השבת ככלה מקבלת לבוש מעשי ביציאה לקבל את השבת בכניסתה. יציאה זו קיבלה התעוררות מחודשת בדורו של האר"י הקדוש בצפת.

2. מנהגי קבלת שבת בדורו של האר"י

בדורו של האר"י הקדוש נהגו שני מנהגים בקבלת השבת: מנהגו של רבי משה קורדובירו (הרמ"ק) ושל האר"י. רמ"ק הקדים שישה מזמורים ולאחריהם אמר את הפיוט לכה דודי שחיבר גיסו - רבי שלמה אלקבץ, ואילו האר"י אמר מזמור כ"ט ויצא אל השדה לקבל את השבת, מה שעורר את התנגדותו של רמ"ק. ואכן, אין כל

5. עיין ר' צדוק הכהן, פרי צדיק שופטים, המבאר את דברי התיקונים: "היינו שבאמת אף שהקדושה דשבת בא מצד ה' יתברך כמו שנאמר (שמות ל"א, י"ג) כי אני ה' מקדשכם, מכל מקום צריך האדם לעשות הכנה לזה לקבל קדושת השבת, וזה שמצינו בגמרא: רבי ינאי לבוש מאניה מעלי שבת וכו'. וכן בבבא קמא הלשון מתעטף וקאי, והיינו שלבש בגדי שבת, וזהו ההכנה לקבל קדושת השבת כמו שאמרו בפסיקתא (פרשה כ"ג) במה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. וזה כוונת התיקונים דאמר דהוו נפקי קדמאי לקדמות כלה דהיינו הכנה מצדם לקבל קדושת השבת."

אזכור של לכה דודי בספרי האר"י ורח"ו אלא רק בספרים מאוחרים יותר, מה שמחזק את החלוקה לשני המנהגים המקבילים.

המנהג לצאת החוצה לקבל את השבת כבר היה נהוג לפני האר"י. מלבד דברי הזוהר, העיד על קיומו רבי אברהם הלוי, הקודם במעט לאר"י⁶:

כמה כתות יוצאים ע"ש מבעוד יום לכושים לבנים, ומקבלים פני שבת וקורין מזמור הבו לה' בני אלים ופזמון לכה דודי ומזמור שיר ליום השבת ואומרים בואי כלה.

חיזוק נוסף לקיומו של המנהג לצאת לשדה כבר בתקופה זו, לפני האר"י, עולה מספר החזיונות של רבי חיים ויטל, משנת שכ"ו (1566) – כארבע שנים בטרם פגש את האר"י⁷:

שנת שכ"ו. ליל שבת ח' לטבת, אמרתי קדוש ואשב על השלחן לאכול... ואחלום חלום נפלא, וארא עצמי יושב בית הרב שם טוב הלוי ז"ל מתפלל תפלת המנחה הנק' עת רצון ביום שבת. ואחר התפלה הנה עומד לנגדי זקן א' כדמות הר' חיים הלוי אשכנזי ז"ל, שכיני, ויקראני בשמי ויאמר לי, אתה רבי חיים תרצה לצאת עתה לשדה עמי ללוות את שבת מלכתא ביציאתה, כדרך שאתה נוהג להקביל פניה בכניסתה, ושם אראך דברים נוראים... ידעתי כי הוא אליהו ז"ל משבט הלוי ודאי ואז זלגו עיני דמעות ונתפרדתי באימה גדולה.

האר"י התיישב בצפת רק בשנת 1570, ולכן נראה שהחזיון הזה היה לפני שהכיר רח"ו את האר"י. ניתן להסיק מכך שמנהג היציאה לשדה קדם לזמנו של האר"י.

למרות זאת, עדויות שונות מתארות את היציאה כמשויכת אל האר"י דווקא. כך אומר בעל 'חמדת ימים' (שבת קודש, פרק ה', עמ' מ-מא):

ורבינו הקדוש האר"י ז"ל דקדק מלשון בואו ונצא דמשמע שהיו יוצאים החוצה אל השדה, בסוד "וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה" חקל תפוחין. וכן היה מנהגו של הרב מדי ערב שבת בשבתו, היה הוא והתלמידים יוצאים לשוח בשדה לקראת שבת מלכתא, ומלבד עומק סוד הדבר למביני מדע, גם עין המשכיל מבית ומחוץ תצפנו שהוא כדרך מלך בשר ודם כשבא לעיר, שיוצאים כל בני המדינה להקבילו מהלך כמה מילין.

6. ספר הנהגות צדיקים - מנהגים מרבי אברהם הלוי. מובא באוצר גנוזים, ירושלים תש"ך, עמ' 50.

7. חלק ב, עמ' קח-קי. מאיר בניהו, ספר תולדות האר"י, ירושלים תשכ"ז, בעמ' 328, מובא מקור זה ומסיק ממנו על קדמותו של המנהג.

בעל 'חמדת ימים'⁸ רואה בהאר"י את מקור המנהג. כך אומר גם בעל 'שבחי האר"י', רבי שלמה שלומיל, הסמוך לזמנו של האר"י. האם בגלל גדולתו של האר"י, מנהג קדום לו הועתק על שמו? או שמא האר"י אימץ את המנהג והפיח בו רוח חדשה?

ג. משמעותה של היציאה לשדה בכתבי האר"י

האר"י הבין כי היציאה אל השדה בערב שבת אינה רק יציאה לקראת הכלה, אלא היא חלק מהותי מעליית העולמות בזמן מיוחד זה של קבלת השבת. בעיון בכתביו של האר"י, ניתן לראות חידוש בדבריו על פני המנהג הקדום: האר"י אמר כי יש עניין בשדה דווקא ולא רק ביציאה החוצה. גם המקורות בגמרא וגם המקורות הקדומים יותר מדברים על יציאה בלבד, ואילו האר"י יצר את הזיקה בין הפסוק "לכה דודי נצא השדה" ובין קבלת השבת, ובכך העניק ליציאה החוצה משמעות חדשה שהיא היציאה אל השדה.

ממד נוסף של חידוש בתורתו של האר"י ביחס למנהג זה הוא המשמעות המחודשת שהיציאה אל השדה מקבלת. מעיון בכתבי האר"י, בעיקר בשער הכוונות, בספר הלקוטים ובפרי עץ חיים, ניתן לראות שלושה כיוונים מרכזיים, שעליהם נרחיב לקמן:

- א. לכה דודי-כלה דודי: ראיית השבת ככלה ואת כניסת השבת כזיווג.
- ב. עליית חיצוניות העולמות בשבת: עלית העולמות בערב שבת היא דווקא לחיצוניות העולמות ולכן יש עניין לצאת החוצה לשדה.
- ג. תיקון השדה בשבת: השדה שהוא מקום החיצוניים מתעלה להיות חקל תפוחין קדישין. לכה דודי נצא השדה - השדה כמקומה של הכלה.

1. הזיווג עם מידת המלכות

דע, כי מלת לכ"ה, הם אותיות כל"ה. והוא, כי כל ערב שבת, נעשית המלכות כלה לבעלה, כי 'ביום שבת יפתח' ועולים רגליה מבין החיצונים, מימי החול... לכן ראוי לבעלי המעשה לצאת השדה בכל ע"ש, לחקל תפוחין קדישין, להכניס את הכלה העומדת שם בשדה, ולהכניסה לבית (ספר הליקוטים וזאת הברכה ז', ז).

8. במאמרנו לא נעסוק במורכבות סביב ספר זה ומחברו, ונשתמש בו רק כעדות שנמסרה על מנהגי האר"י.
9. רבי שלמה שלומיל, ספר שבחי האר"י, קובץ על יד, חלק שלישי, ירושלים ת"ש, עמ' קכז: "וסיפר לי תלמיד האר"י זצ"ל החכם ר' גדליה הלוי, שבימי האר"י זצ"ל בכל ערב שבת שהלכו חוץ לעיר להקביל את השבת, היה החכם השלם זצ"ל מספר לתלמידיו נוראות ונפלאות מה שראה בכל יום פעם ופעם, ותמיד היה מעמיד את עצמו על הר אחד שהיה חוץ לעיר, ושם ראה את כל בית החיים של צפת"

'לכה דודי נצא השדה' = כלה דודי נצא השדה, החיבור בין האותיות המרכיבות את המילים מקשר אותן זו לזו. רבי חיים ויטאל מביא בשם האר"י את הפסוק 'ביום השבת יפתח' (יחזקאל מו, א) המדבר על דלתות ההיכל הסגורות בכל ימי השבוע ופתוחות בשבת, ודורש זאת על יכולת הזיווג הקיימת בשבת דווקא. לכן, בערב שבת, המלכות - המידה המבטאת את העולם התחתון - הופכת להיות כלה, המוכנה לחיבור עם בן זוגה העליון.

בעקבות נוכחותה של הכלה, היא המלכות, בשדה, ראוי לצאת אליו ולהכניס אותה לתוך הבית. שדה התפוחים הוא מקום הספירות התחתונות. בדרך כלל המלכות אינה נמצאת שם, אך בזמן כניסת שבת היא עולה לשם ולכן צריכים 'בעלי המעשה' לצאת ולקבל את המלכות הנמצאת בשדה ולהכניסה אל ביתם. לא תמיד זיווג זה אפשרי; בערב שבת המלכות נעשית כלה לבעלה, ולכן האפשרות לפגוש אותה קרובה מתמיד (שם):

נמצא לפי זה, מ"ש לעיל כי לכה דודי נצא השדה, היא הכלה הנרמזת במלת לכ"ה. ואנחנו ראויין לצאת השדה ערב שבת, לחקל תפוחין קדישין, כדי להכניסה לבית לזווג, כי אין שם יראה מהקליפות. ונרמז במ"ש נלינה בכפרים, שהוא מקום הנה"י, שפרים ורכים בזווג. וזה הוא כליל שבת, בלי תערובת חמץ. וביום השבת, נאמר נשכימה לכרמים, הרמים, שאז עולים רגליה במקום חג"ת שלו, ומשם ואילך הולכים ועולים עד מנחה של שבת... וז"ש נצא מש"ד, שהוא ימי החול, שרגליה ירדות מות, ואין שם זווג, כי היא בסוד 'וירחו סוגרת ומסוגרת אין יוצא ואין בא', מפני חומות יריחו, והיא סתומה וחתומה, לכל יבא בה זר וטמא, בהיותה ברשותם... ובהיות שבאה לזווג ליל שבת, אז יולדת נשמות, שהוא תוספת נשמה, כי בערב שבת מקבלין תוספת נפש, דכתיב שבת וינפש. ואח"כ תוספת רוח, ואח"כ מקבלין ממנה תוספת נשמות, וע"י הזווג יולדת אותם.

בימי השבוע המלכות במקום בעייתי - 'רגליה ירדות מוות' - ולא קיים זיווג בינה ובין זעיר אנפין. בגלל מקומה של המלכות בימי החול, אם אכן יתקיים זיווג, הוא יוכל להוליד דברים לא טובים ולכן הזיווג אינו אפשרי בימים אלו. בשבת המלכות מתעלה ומתנקה מהקליפות ולכן ביום זה הזיווג אפשרי ואף מתבקש. בתחילה עולה המלכות אל השדה, וכאן מגיע תפקידו של האדם להכניס את המלכות מן השדה אל הבית. השדה, שהוא מקום החיצוניים במשך השבוע, הופך להיות כלה, וכאן מגיע הפוטנציאל לזיווג שמוליד נפשות חדשות - תוספת הנשמה שיש בשבת. משמעות היציאה לשדה היא היציאה לקראת הכלה כדי לקיים את הזיווג הקדוש.

2. עליית חיצוניות העולמות - השדה כמקום החוץ

בשער הכוונות, מביא רח"ו את דברי הגמרא ופסיקתם להלכה ברמב"ם (שער הכוונות, דרושי קבלת שבת, דרוש א'):

בענין קבלת שבת בשדה, הנה דבר זה מפורש בגמרא דשבת בפ"ב ופי"ז, והביאו הרמב"ם בפ' ל' דשבת וגם נתפרש בגמרא דקמא בפרק הפרה וז"ל: 'ואם היה רץ בע"ש פטור מפני שהוא רץ ברשות'. ושם אמרו בגמרא דר' ינאי כו' הווי אמרי בואו ונצא לקראת שבת מלכתא כו'.

רח"ו רואה את מנהג קבלת השבת בשדה כמפורש בגמרא, ומבין כי מנהג זה אינו רק מנהג מקובלים יחידי סגולה, אלא מעשה שכל אחד צריך לעשות. רח"ו מדייק שהציאה צריכה להיות לשדה דווקא ולא לתוך החצר (שם):

ואין ספק כי אם הוא כסברת קצת קלי עולם החושבים כי די בקבלת שבת תוך חצירו של אדם, לא היו אומרים בואו ונצא כנראה כי היו תוך העיר והיו מתחברים לצאת השדה לקראת השבת אורח הנכבד. וגם שא"כ למה יפטרו את הרץ בע"ש תוך רה"ר מן הנזקים כיון שאין ריצתו לתכלית יציאתו מחוץ לעיר, ובפרט כי עלה דההיא קאמר ההוא עובדא דרבי ינאי כו'.

הדיוק בגמרא כי הכנסת השבת צריכה להיות בשדה דווקא, ולא בחצרו של אדם, מעיד על המנהג הקדום לצאת לחצר או מחוץ לבית הכנסת, שלעומתם מנהג האר"י אמר שיש צורך לצאת לשדה דווקא. הביטוי 'בואו ונצא' לדבריו אינו יכול להתפרש כיציאה לחצר בלבד, ואילו היציאה הייתה לחצר, הרץ בערב שבת לא היה פטור משלום.

בהמשך דבריו שם, מובא חילוק בין שתי בחינות בעולמות - חיצוניות העולמות ופנימיותם:

והרי נתבאר ההארה יתירה שיש אל ז"א בליל שבת והיא הבחינת הא'. הבחינת הב' והוא ענין עליית נוק' דז"א בליל שבת עליה גמורה ממש שלא כבחינת ז"א וזה ענין עלייתה: הנה ב' בחינת יש בד' עולמות אבי"ע: האחת היא בחינת הנשמות דבני אדם של כל העולמות אשר משם נמשכות נשמות התחתונים אשר בעוה"ז ובחינת זו נק' פנימיות כל העולמות. הבחינת השניה היא בחינת המלאכים והעולמות עצמן וההיכלות והרוחין קדישין אשר בהם ובחינת זו נק' חיצוניות העולמות ולכן אמר הכתוב 'הן אראלם צעקו חוצה' כי המלאכים הם מן חיצוניות העולמות.

כאשר מדברים על עלייתה של הנוקבא בשבת, יש לחלק בין שתי בחינות שונות: חיצוניותה של הנוקבא ופנימיותה. פנימיות נוקבא היא נשמות בני האדם, וחיצוניותה היא המלאכים והעולמות עצמם.

והנה עתה קבלת שבת זו היא בחוץ בשדה, לפי שבתחילה עולה בחינת חיצוניות העולמות שהם בחינת ההיכלות והמלאכים ולכן נעשה הדבר הזה בחוץ בשדה, ואח"כ נעשה בחינת עליית פנימיות העולמות ע"י התפילה בבית

הכנסת כמ"ש בע"ה. אבל עתה הוא שאנו מעלים חיצוניות העולמות למעלה מדריגה אחר מדריגה כמ"ש בסדר קב"ש, וכל זה בבחינת אור הפנימי של חיצוניות העולמות, והוא המקבל עתה תוס' קדושת שבת והכל נעש' בחוץ בשדה. וזה סוד הדבר לצאת ממש בשדה להקבל השבת, ותכוין בסוד המלכות שהיא עתה שדה של תפוחין קדישין שהוא בחינת נה"י כמ"ש בע"ה, כי ענין יציאה לשדה הוא סוד בחינת החיצוניות של נה"י דז"א ששם עומדת הנוק'.

בקבלת שבת עולה חיצוניות העולמות של המלכות. עלייה זו היא בבחינת אור הפנימי של החיצוניות המקבלת בזמן קבלת שבת את תוספת קדושת השבת. לכן יש לקבל את השבת בחוץ; תהליך חיצוני זה מתרחש מחוץ לבית, בשדה, ולכן יש להיות בשדה דווקא בזמן קבלת השבת. בזמן זה השרה, המלכות, הופך להיות חקל תפוחין קדישין. העלייה של המלכות מרוממת את המדרגה הנמוכה שלה ופותחת אותה לעולם עליון יותר.

עליית חיצוניות העולמות היא ההתחלה של עליות השבת, בהתחלה המקום החיצוני ביותר עולה ולאחר מכן המקום הפנימי יותר. תוספת שבת מתרחשת בזמן חיצוניות העולמות משום שבזמן זה העולם עדיין לא הכניס את השבת, ודווקא האדם הפרטי מכניס את קדושת השבת לתוך ימי החול. כפי שכותב כאן רח"ו, בשלב מאוחר יותר גם פנימיות העולמות תעלה, הדבר יקרה בבית הכנסת בזמן התפילה, אך כרגע החוץ מתעלה ורק לאחריו יתעלה גם הפנים.

היחס כאן הוא לאור הפנימי של חיצוניות העולמות. חיצוניות העולמות של נוקבא היא המקום הרחוק ביותר במשך השבוע. שם הקדושה מופיעה מרחוק ושם שוכנות הקליפות. כאן מחדש האר"י שגם למקום רחוק זה יש נקודה פנימית, והיא זו שחושפת שהשרה שבמשך השבוע הוא במדרגה שלילית, 'שדה אדום', הופך להיות שדה תפוחים קדושים.

במקום אחר, בפרי עץ חיים, מבאר רח"ו את חיבור חיצוניות העולמות לשדה, מצד נוסף (שער השבת, פרק ז', עמ' עט ע"א-ע"ב):

והנה עתה בצאתך לשדה, תכוין כי הוא חיצוניות העולמות, דוגמת שדה, וחיצוניות היא, שאנחנו מעלין עתה בקבלת שבת בשדה, וכל זה בסוד אור פנימי שלו, ומעלין חיצוניות ד' עולמות בבחינת אור פנימי שלהן, ומקבלין תוספות שבת, וכל זה נעשה בשדה לכו.

הרי בארנו התכללות העולמות, בסוד החיצוניות שבהם, בסוד קבלת שבת, וכל זה נעשה בשבת על ידינו, וזה נקרא תוספות שבת בכל מקום שהיא, נפש יתירה, כי כיון שנעשה קודם זמנו, נקרא תוספות שבת, ולא שבת עצמה. ואח"כ במעריב ליל שבת, והוא לילה ממש, אז מעצמה נעשה הקדושה שלא על ידינו.

יש ממד נוסף בזמן קבלת שבת ותוספת שבת: זהו זמן שנעשה על ידי האדם, לכן האדם הוא זה שצריך לצאת לקראת הכלה. בתפילת ערבית השבת מגיעה אלינו ואנחנו מקבלים אותה, אך בקבלת שבת אנחנו רוצים להקדים את ביאת השבת. לכן יש צורך לצאת ולקבל אותה בחוץ, להקדים את ביאתה אלינו. יש כאן פעולה אנושית משמעותית מאוד דווקא בליל שבת, בזמן המקושר אל הנוקבא, אל הצד המקבל, הקיים בשבת. זו המשמעות העמוקה של עליית חיצוניות העולמות שבאה לידי ביטוי דווקא בזמן זה.

לעיל ראינו שהאדם יוצא כדי להכניס את הכלה פנימה. כאן יוצא האדם אל החוץ משום שחיצוניות העולמות מתעלה, והאדם משתלב עם עלייה זו ביציאתו החוצה אל השדה.

3. תיקון העולם החיצוני בשבת

בהמשך הדרשה בשער הכוונות, עוסק האר"י במשמעות העמוקה של תיקון השדה בערב שבת:

כי ג"ת של נה"י דעולם העשיה נסתלקו ועלו במקום חג"ת דעשי' ועל דרך זה עלו כל המדרגות אשר עליהם עד עולם האצילות ונמצא מקום נה"י דעשיה-מקום אויר ופנוי וריקן- מפסיק בין הקדושה שבעשיה שמסתיימ' עתה במקום חג"ת דעשיה ובין הקליפה אשר למטה, מכל מקום עולם העשיה נגמרי' וזה המקום הפנוי הוא שיעו' ג' ספי' נה"י דעשיה ולכן בצאתך בשד' להקביל השבת תכוין כי שדה הוא חק"ל הוא סוד המקום הפנוי אשר נק' שדה של תפוחין כנ"ל... והכונה היא לרמוז כי אותה הקדושה אשר היתה תחילה למטה בנה"י דעשי' הנה נתעלה למעלה והם חזרו להיות שם למע' חלק מהם ממש... ותכוין כי יציא' לשדה הוא אל מקום הזה הפנוי והחלק הנזכר.

בשבת מתרחשת עליית העולמות העליונים, וכתוצאה מעלייה זו נשאר מקום ריק בעולם התחתון - במקום נה"י של עולם העשיה. המקום הפנוי הזה הוא מקום השדה, מקום שאינו רשות הרבים - שאליה אסור לצאת בשבת כלל, ועם זאת הוא אינו הבית עצמו שהוא מקום ישוב. השדה הוא מקום הביניים, וכפי שאומר האר"י כאן, דווקא אליו צריך לצאת בערב שבת.

בעקבות עליית העולמות נוצר מקום פנוי: מקום נצח-הוד-יסוד של עולם העשיה, העולם התחתון ביותר, מתפנה משום שספירות אלו עולות למקום זעיר אנפין, הגבוה יותר. מתחת לעולם זה נמצאות הקליפות, התוהו שקדם לעולם. ביום שבת ספירות נה"י דעשייה עולות לחג"ת דעשייה, ולתוך החלל הפנוי שנוצר, יוצא האדם לקבל את השבת. על מנת להבין תהליך מורכב זה, נעיין בשער המצוות, פרשת בשלח:

כבר ידעת כי תחום שבת מדאורייתא הוא עד ד' פרסאות שהם י"ב מיל כמנין מחנה ישראל. וסוד הענין, כי נתבאר אצלנו כי בשבת נכללים ג"ת נה"י העוליים

למעלה בג' אמצעיות חג"ת, ונמצא כי המקום שהיו בו בימי החול ג"ת נה"י דעולם העשיה הם עתה מקום חלל וריקן ופנוי, ואין בו בחינת דירה וישוב רגלי בני אדם וחזר להיות בחינת שדה שאינו מקום ישוב ודירה.

המקום שבו ביום החול נמצאות הספירות התחתונות מתפנה בשבת, ומקום זה מכונה 'שדה' שאינו מקום מגורים. השדה הוא מקום בעייתי בימי השבוע:

והנה בימי החול תחת מקום נה"י דעשיה היה שם מקום פנוי וריקן הנקרא שדה, ושם מדור אל כל הקליפות דעשיה תחת נה"ם דעשייה, והשדה ההוא נקרא שדה אדום ועליו נאמר כי בשדה מצאה צעקה הנערה כו' וכל הי"ס דעשיה נקרא מקום ישוב ובתים ועירות. ואמנם עתה ביום השבת שנתרוקן גם המקום שהיו בו נה"ם דעשיה ונשאר חלל, ונמצא כי גם הוא נקרא עתה שדה, ואמנם השדה של חול נקרא שדה אדום כנזכר, וזה השדה שנעשה עתה בשבת נקרא שדה של תפוחין קדישין כנודע והבן זה היטב.

החלל הפנוי ביום החול הוא איזור טעון. בחלל זה נמצאות הקליפות, אך בחלל הפנוי ביום שבת יש פוטנציאל של קדושה, וזו משמעות כניסת האדם לתוך השדה דווקא. מקום זה יכול להיות בעייתי, אך כניסת האדם אליו לקבל את השבת הופכת אותו משדה אדום לשדה תפוחין קדישין.

והנה כשמתעלין נה"ם דקדושה למעלה נשאר בהכרח רושם הקדושה במקומו ואז אין כח אל הקלי' שמקומם יותר למטה הנקרא שדה אדום כנזכר לעלות בשדה הזה הקדוש הנקרא חקל תפוחין קדישין ולכן קדושת האדם העליון שהם י"ס דעשיה יכולין בשבת להתפשט קדושתן עד למטה בכל שדה התפוחים.

האדם ביציאתו אל השדה מקדש את מרחב החוץ, מרחב בעייתי בימי השבוע. היציאה החוצה בימי החול יוצרת מפגש עם עולם התוהו, אך הכנסת השבת יוצרת שם מקום מתוקן.

ד. המחלוקת בין האר"י לרמ"ק – בחוץ או בפנים

רח"ו, בדבריו המובאים לעיל, אומר כך:

אין ספק כי אם הוא כסברת קצת קלי עולם החושבים כי די בקבלת שבת תוך חצירו של אדם, לא היו אומרים 'בואו ונצא' כנראה כי היו תוך העיר והיו מתחברים לצאת השדה לקראת השבת אורח הנכבד.

רח"ו מעיד על הפולמוס שקדם לזמנו של האר"י, ותוקף את הסוברים שמספיק לצאת אל החצר בלבד, וכל שכן את החושבים כי אין לצאת כלל. דברים אלו מבוססים על שיטתו של הרמ"ק שהתנגד לצאת החוצה בקבלת שבת:

וענין קבלתו פ' בגמ' ר' חנינא מתעטף וקאי אפניה דמעלי שבתא וכו'. והנה יש רבים שדמו מכאן שצריך לצאת החוצה לקבל השבת, ותמיהא לי מילתא טובא שהרי השבת אינו בא בדרך השדה אלא מדרך עליון מלמעלה למטה, ועוד אומר מתעטף וקאי ולא קאמר ונפיק, אלא שהיה אומר בואו ונצא ולא אמר שהיה יוצא בפועל. ועוד ר' ינאי אמר, בשלמא אם הראשון באמירה נחא דר' ינאי באמירה, אלא אם ר' חנינא היה יוצא ברגליו אין ר' ינאי מתייחס באמירתו. ומיהו בבבא קמא פרק כיצד הרגל נראה דממש באו ונצא שהיו רצים דהיינו דאית ליה רשותא למרהט.

לכך נראה לי שלא היה יוצא כי לאיזה צד יצא? והרי היא מלמעלה בא עליו להשרות שכינתו עליו, אלא הכוונה מתעטף וקאי. ואמירתו במקום אמירת ר' ינאי. והיה אומר בואו ונצא, כלומר לא נמתין עד שהיא תבוא מאליה עליו ואז נקבל אותה, אלא באו ונקדים מחול על הקודש שזו שאנו יוצאים מהחול לקראתה קודם בואה, בענין שאין שבת באה אלא לזמן בואה, אמנם אנו מקדימים מה שמוסיפין מחול על הקודש, כמי שמקדים לקראת המלך קודם בואו שמקדימין חייליו לבוא.

ולכך מיד היה אומר בואי כלה. והרי השבת כעין הכלה המצפה לבעלה לכת שיקרא אותה, וכיון שקורא אותה מיד היא באה לכך באי כלה מיד... וכלל הדברים, הנראה אלי שהיוצא החוץ לקבל שבת אינו מן החסידים אלא מן המתמיהין... ויותר טוב לקבלו בבית הכנסת ולומר: בואו ונצא ומיד: באי כלה¹⁰.

הרמ"ק מביא את מנהג היציאה החוצה בערב שבת ומקשה עליו כמה קושיות:

קושי ראשון קשור לתפיסת קבלת השבת - הרמ"ק טוען שאין משמעות ביציאה לקבל את השבת בשדה, משום שלא משם מגיעה השבת, אלא ממקום עליון ומופשט. נראה שיש כאן אמירה נוספת, המתנגדת מהותית לגישת האר"י: השבת אינה מגיעה מדרך השדה - הנמוכה ומלאת הקליפות, אלא בדרך עליון - ממקום שמימי גבוה.

הרמ"ק אינו רואה ביציאה החוצה פעולה ממשית אלא ביטוי סמלי בלבד, וכך הוא גם מפרש את המקורות בגמרא: הרמ"ק מוכיח מן הגמרא עצמה שלא היתה יציאה בפועל - בדיוק הפוך ממה שמוכיח לאחר מכן רח"ו בשער הכוונות. שאר הקשיים קשורים לניסוח הגמרא שממנה לכאורה לומד האר"י את ענין היציאה החוצה. מהגמרא אפשר להבין גם שלא הייתה יציאה בפועל, כפי שמוכיח הרמ"ק כאן. לכן הוא מפרש שרבי ינאי לא היה יוצא בפועל אלא היה מוסיף מחול על קודש בלבד.

10. סידור תפילה למשה, שער עשירי, סימן רביעי קצג ע"א. רבי ישעיה הלוי הלך בדרכו של רמ"ק כפי שאפשר לראות גם בספר השל"ה הקדוש, מסכת שבת - פרק נר מצוה, כט: "ואין צורך לצאת נגדה כי כבר היא בפנים, וק"ל".

תפיסתו של הרמ"ק היא שביאת השבת היא תופעה אנכית ולא אופקית – "כי לאיזה צד יצא?", ולכן הוא מתנגד ליציאה אל השדה ומעדיף את ההישארות בבית הכנסת. יש לציין כי בחוגו של רמ"ק קיבלו את מנהגו של רבי שלמה אלקבץ לומר 'לכה דודי' ושישה מזמורי תהילים, אך לא קיבלו את המנהג לצאת החוצה בזמן קבלת השבת.

שיטתו של רמ"ק באה לידי ביטוי אף ביחסו הכללי לתפילה מחוץ לבית הכנסת:

על הפסוק 'אשר לא יביאו בני' את זבחים אשר הם זוכחים ע"פ השדה... ומי גרם זה? בהיותו זבח ע"פ השדה פנים דההוא שדה השולטים האחוזים באותם הבחי' יעכבו עליית הקרבן, וכן דין התפילה חוץ לבית הכנסת, שאין ראוי אלא שתהיה בבית הכנסת או בבית המדרש ולא ע"פ השדה שיש מערערים ומקטרגים בדבר¹¹.

בשיטת הרמ"ק ה'חוץ' הוא סמל לרע, למקום שליטת החיצונים, לכן את התפילה צריך לקיים בתוך מבנה ולא בחוץ. שורשי תפיסה זו נטועים בהבנה מהו שדה ומה היחס בינו לבין שדה התפוחים.

כפי שראינו, המשמעות של היציאה לשדה לשיטת האר"י היא שבשבת השדה נתקן, ולכן אפשר לצאת אליו: "לצאת ממש בשדה לקבל השבת ותכוין בסוד המלכות שהיא עתה שדה של תפוחין קדישין". השדה הופך להיות שדה תפוחים ולכן היציאה אליו מתבקשת. האר"י רואה בשדה הסתמי ובשדה התפוחים את אותו המקום, אך לא כך רואה זאת הרמ"ק (פרדס רמונים שער כג פרק כא):

שדה סתם היא המלכות, וכן מבואר בזהר פרשת חיי שרה (כ"ב ע"א ע"ש), ונקראת שדה 'ובשר בשדה טרפה' (שמות כב ל) וכן 'כי בשדה מצאה' וכו' (דברים כב כז).

ובשדה תפוחים יש בו פי' והנראה כי עיקר המלה הזאת בת"ת, ונקרא כן מפני שהוא כלול מג' גוונים אדום ולבן וירוק, והם גווני התפוח וכוה פי' רבי משה. ובר"מ (פנחס דף רל"ב) הת"ת נק' אך אפים כדפי' בערכו. והטעם כי יש לו שני פנים, פני החסד בסוד הלובן, ופני הדין בסוד האודם הפנים הם כדמות שני תפוחים, זה מצד זה, וזה מצד זה. ומטעם זה נקרא הת"ת שדה של תפוחים שיש בו שני תפוחים. ובזהר פרשת תולדות (דף קמב ע"ב) פירש כי המלכות נקראת שדה של תפוחים. והטעם כי היא נקראת שדה וכל התפוחים שהם האבות משפיעים אליה. וכן בפר' ויחי (דף רמ"ט) ז"ל ת"ח כד שלטא סיהרא שדה

11. ר' משה קרדובירו, אור יקר, כרך יג פר' אחרי, קה ע"א.

תפוחים אקרי עכ"ל. והמלכות נקראת ג"כ שדה ענתות כאשר היא עניה כ"פ בזוהר שם.

הרמ"ק מבין כי השדה ושדה התפוחים הם שני מקומות שונים לגמרי: השדה הוא ספירת המלכות, הספירה התחתונה ביותר. הרמ"ק מביא פסוקים המבטאים מקום נמוך ובעייתי: 'ובשר בשדה טריפה', 'כי בשדה מצאה צעקה הנערה'. לעומת זאת, שדה התפוחים הוא מידת התפארת ולא המלכות! הוא רואה בשני המושגים האלו שני מושגים שונים, המקבילים לספירות שונות. האר"י לעומת זאת חיבר ביניהם וראה אותם כקשורים אחד בשני.

נסכם את שיטתו של הרמ"ק:

1. את קבלת השבת יש לראות בממד אנכי הפונה לשמים, ולכן לא רואה הרמ"ק טעם ביציאה לשדה הנמצא בממד רוחבי.

2. הגמרא לא דיברה על יציאה מוחשית, אלא על קבלת שבת מוקדמת יותר או על דיבור על יציאה בלבד.

3. הרמ"ק רואה את השדה כמרחב בעייתי, ולכן הוא מורה לא להתפלל מחוץ לבית הכנסת, וכן שלא לצאת לשדה בזמן קבלת השבת.

נראה שהאר"י חלק על הרמ"ק בנקודות אלו, ואפשר אף להבין את השוני בין הדמויות לאור נקודות מחלוקת זו. האר"י הבין כי גם המקומות הנמוכים יכולים להתעלות למקום גבוה, ולכן הוא ראה חשיבות לצאת אל השדה בזמן קבלת שבת. האר"י ראה את עולם הספירות כמורכב יותר והבין כי ישנם תהליכים שונים בתוך הפרצופים השונים. את כניסת השבת הוא לא ראה כמו הזוהר והרמ"ק כמפגש בין השבת, היא המלכות, ובין האדם, אלא כמפגש בין המלכות לזעיר אנפין. מופשטות זו הובילה אותו לתובנות שונות בנוגע לעליית העולמות הכללית המתרחשת בזמן זה ובתוכה גם עליית השדה, אל מקום שדה התפוחים. השדה, המקום הנמוך ביותר, הופך להיות מקום עליון, וכהמשך לכך על האדם לצאת אליו ולהיות חלק מעלייתו.

האר"י ראה בעשייה הרוחנית ערך, גם כאשר הדבר דורש יציאה מקירות בית הכנסת, באופן ממשי שיש לו גם משמעות מטאפורית. לכן הוא קיים וחיזק את המנהג לצאת מבית הכנסת אל החוץ ולהתפלל דווקא שם. הביטויים החריפים בהם משתמש רח"ו כלפי אלו שאינם יוצאים החוצה, או אף כלפי מי שיוצאים רק לחצר ולא לשדה, מבטאים את חידושו של האר"י ואת ההנהגה ששאף להנהיג לכלל תלמידיו. בשונה מהרמ"ק, מחלק האר"י בין החוץ ובין הפנים; בקבלת שבת בחוץ עולה חיצוניות העולמות ורק לאחר מכן עולה פנימיותן. מרחב החוץ בשיטת האר"י מקבל משמעות מיוחדת בזמן זה של קבלת השבת.

כפי שראינו, שבת בכלל וערב שבת בפרט הם זמן המלכות. בקבלת השבת האדם הופך להיות חלק מתהליך בו המלכות מתעלה, זהו זמן שבו האדם עצמו פונה אל השבת בתנועה מלמטה למעלה. לכן דווקא הצדדים הנמוכים ביותר בהוויה מקבלים משמעות מיוחדת, מתעלים למקום גבוה יותר, ולכן אפילו השרה - המרחב הבעייתי שבימי השבוע מלא בקליפות - מתעלה והופך להיות שדה תפוחים קדושים. האר"י מתבונן אל החוץ ורואה גם בו את הקדושה השרויה; הרמ"ק לעומת זאת מביט אל החוץ במבט חשדני, ואינו רואה בשרה - במקום הנמוך - פוטנציאל להתגלות א-להית.

ה. התעמעות מנהג היציאה החוצה לאחר האר"י

מנהגו של האר"י התקבל בחוג תלמידיו, אולם בדור שלאחר מכן מנהג זה התמתן ואיבד מתוקפו. על כך אפשר לראות בהמשך דבריו של החמדת ימים המצוטטים לעיל, שם הוא מביא את המסורת ואת המתרחש בזמנו, כמאה שנים לאחר האר"י:

ורבינו הקדוש האר"י ז"ל דקדק מלשון בואו ונצא דמשמע שהיו יוצאים החוצה אל השרה... וכן היה מנהגו של הרב מדי ערב שבת בשבתו היה הוא והתלמידים יוצאים לשוח בשרה לקראת שבת מלכתא... והן היום שלמים וכן רבים פה ירושלים תוב"ב מחזיקים במנהג הקדמונים ויוצאים מחוץ לעיר השרה כרוב ששונים ועושים סדר קבלת שבת שם, ושוב חוזרים ועושים אותם בביתם סביב לשולחנם ושני אבוקות של אור בידם אל הקדש פנימה, ופנה לסוכב כמ"ש הרב ז"ל. ובימי גרושי, כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', במקומות שעברתי בהם לא הורשתי לעשות כאלה מכח כמה סיבות, ונהגתי לצאת החוצה אל עזרת בית הכנסת למקום אויר פנוי וראוי להקבלה לומר סדר קבלת שבת, ושוב הייתי נכנס לבית הכנסת והקפתי אל התיבה ואמרתי עוד הפעם סדר קבלת שבת כמו שכתבנו. כי כל מדות שמנו חכמים הכל לפי האדם ולפי המקום, וכל אדם אינו חייב אלא כשיעורו. והן עוד היום מחזיקים בכל אותם המקומות במנהג זה לצאת אל העזרה מקום פנוי ומגולה, אלא שתפשו הדברים לפי פשטן כי הוא כדרך היוצא לקראת חתן וכלה אל פני חוץ ודי בזה. וכן ראוי לכל איש ישראל אשר יש בידו למחות ונשמעים דבריו לדבר על לב עם הקדש לנהוג כן בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות לכבוד הדרה של שכינה שלא יקבלו אותה במקומותם תוך בית הכנסת, דנהיג קלנא בשכינתא ה"ו.

בעל 'חמדת ימים' מביא את מנהג האר"י ואומר כי בפועל מנהג זה לא השתרש, והוא עצמו לא יכול לעשות כן, ולכן היה יוצא אל עזרת בית הכנסת בלבד. הוא מסכם: 'כי כל מדות שמנו חכמים הכל לפי האדם ולפי המקום...', ומכך אפשר לראות שלמרות החשיבות הרבה שהוא מביא למנהג זה, בפועל הוא מודע לכך שאי אפשר לקיימו

תמיד. מדבריו משמע שלא נהגו כך בקהילות רבות, ואף לא אפשרו את קיום המנהג על ידי חסידים ואנשי מעשה.

מעט לאחר חיבורו של חמדת ימים, מתייחס גם גדול המתנגדים לספר זה, רבי יעקב ישראל עמדין, למנהג היציאה לשדה בקבלת שבת:

חסידים הראשונים היו אומרים זה לזה בואו ונצא לקראת שבת מלכתא וכן היה נוהג האר"י ז"ל לצאת החוצה ממש, והכל לפי מה שיכוון אדם דעתו לשמים. אולם ברוב עם הדרת מלך. אנו מקבלים שבת המלכה בבית הכנסת בציבור ופותחין בארצות הללו לכו נרננה וגומרים ו' מזמורים כנגד ו' ימי החול וכו' עפ"י מהרמ"ק ז"ל¹².

רבי יעקב מביא את מנהג האר"י, אך שולל אותו ואומר כי 'ברוב עם הדרת מלך'. השיקול שלו הוא שיקול ערכי, הרואה בתפילת הציבור ערך גדול יותר מאשר חסידותם של הפרטים.

עדות נוספת לכך שהמנהג לא השתרש ניתן לראות בפסיקת השולחן ערוך ובנושאי כליו (שו"ע אור"ח רסב, ג):

ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא, ואמר: בואו ונצא לקראת שבת מלכתא; ר' ינאי אומר: בואי כלה, בואי כלה.

רבי יוסף קארו, בן זמנו של האר"י, אינו מזכיר כלל את המנהג לצאת אל השדה, אך פירושים מאוחרים על השולחן ערוך מזכירים אותו. כך למשל כותב המגן אברהם:

כיוצא לקראת – וטוב לצאת לשדה, ובקצת מקומות נוהגין לצאת מבית הכנסת לחצר ואומרים באו ונצא וכו'¹³.

רבי יוסף תאומים, בעל 'פרי מגדים', מביא את המנהג בזמנו:

כיוצא. עיין מגן אברהם. ואנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב כשאומרים בואי בשלום.

היציאה לשדה נגזזה ובמקומה הפכו המתפללים את פניהם אל צד מערב, כדי לקבל את השבת.

12. רבי יעקב ישראל עמדין, סידור היעב"ץ, מערכת התפלה שער שני פרק שני סימן ד.

13. כך פוסק גם משנה ברורה שם: "כיוצא וכו' – בקצת מקומות נוהגין לצאת מבהכ"נ לעזרה ואומרים בואו ונצא וכו' [כנה"ג] ואנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב כשאומרים בואי בשלום וכו', ונוהגין לעמוד אז ולעשות דוגמא כמו שמקבל פני אדם גדול".

רבי בצלאל שטרן, אוד מוצל מאש מימי השואה באירופה, התייחס למנהג להפנות את הפנים לכיוון מערב, כהמשך למנהג האר"י לצאת לשדה (ש"ת בצל החכמה ג', סה):

דין אם להחזיר פניו למזרח בעת אמירת בואי בשלום בביהכנ"ס שמתפללין בו לצד מערב... לפי פשוטו נראה דלצד מערב שכתב הפרי מגדים לאו דוקא, אלא שבמקומותיו ששוכנים למערב ארץ ישראל היו מתפללים כשפניהם לצד מזרח, על כן כשמהפכין פניהם היו ממילא פניהם מכוונות כלפי מערב.

אמנם ראיתי בס' כף החיים (סי' רס"ב סקל"ב) שמעתיק בזה לשון ס' שער הכוונות וז"ל, סדר קבלת שבת הוא שתצא לשדה ותאמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא לחקל תפוחין וכו', ותחזור פניך כנגד רוח מערב ששם החמה שוקעת ובעת שקיעתה ממש אז תסגור עיניך וכו' ותכוון באימה וביראה כעומד לפני המלך לקבל תוספת קדושת שבת וכו' עכ"ל. מבואר דלהפוך פניו לצד מערב דוקא קאמר ומשום ששם החמה שוקעת. וא"כ אנחנו פה עיר מעלבארן וכן ברוב בתי הכנסת באוסטרליא שמתפללין לצד מערב (נוטה קצת לצד צפון), לא הי' לנו להפוך פנינו לאחורינו נגד צד מזרח כמנהגנו... ונראה שהי' ראוי לבטל מנהגנו בזה.

אבל נלענ"ד בס"ד כי מנהגנו נכון. דנראה כי דוקא ביוצא לשדה לשם קבלת שבת ומקבלה ברגע השקיעה ממש, בזה ראוי להחזיר פניו בעת קבלת השבת לצד מערב ששם מקום השקיעה והרי בשקיעה תלוי רגע קבלת תוספת קדושת שבת... משא"כ במתפלל בביהכנ"ס ובפרט כשגם אין מדקדקים לקבל שבת ברגע השקיעה דוקא, אין קפידה ברוח מערבית. אדרבה כיון שבשעת תפילה פנינו מכוונות לצד מערב ששם ארוה"ק קבוע, נראה דיותר נכון להפוך פניו בעת אמירת בואי בשלום וכו' בואי כלה וכו' לצד הכניסה ששם פתח ביהכנ"ס קבוע, כדי לעורר המחשבה כי זה עתה בשעת אמירה זו נכנסת אלינו שבת קודש ומתוספת עלינו נפש יתירה ותוספת קדושת השבת, ומראים בנפשותינו שאנחנו מתכווננים ומתכוונים לצאת דרך הפתח לקראתה וכהא דאמרינן (שבת קי"ט): ר"ח מיעטף וכו' אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה, והיינו בשביל לקבלה כקבלת פני מלך בשמחה. כנלענ"ד נכון בס"ד לקיים המנהג.

תשובה זו מלמדת רבות על גלגולו של המנהג - מיציאה אל השדה דווקא, על כל משמעותיה העמוקות כמובא בכתבי האר"י, הפכה קבלת השבת ליציאה אל עזרת בית הכנסת, לאחר מכן אל בית הכנסת עצמו בפנייה אל המערב - כפי שכותב האר"י - ומשם לפנייה אל המזרח כדי לעורר המחשבה כי זה עתה... נכנסת אלינו שבת קודש. היציאה אל השדה הופכת להיות נחלת יחידים בלבד ואת מקומה תופסת התפילה הציבורית, המותירה אך זיכרון זעיר מהיציאה אל השדה על כל משמעותה.

ו. אחרית דבר

במאה ה-16, עם התעוררות הקבלה בצפת לאחר גירוש ספרד, קיבלה השבת משמעות מיוחדת, שבאה לידי ביטוי במנהגים שונים.

נראה שהאוירה המשיחית בצפת דאז קשורה באופן עמוק לתכני השבת השונים שהתחדשו בה. השבת היא 'מעין עולם הבא'¹⁴, ונראה שהמחשבה המשיחית אצל מקובלי צפת ראתה בשבת יום המבטא את הגאולה העתידה¹⁵. הדבר בא לידי ביטוי בחיבור 'לכה דודי' שנכתב בתקופה זו, וכן במנהגי האר"י השונים ובתוכם מנהג היציאה לשדה.

המטען המשיחי הקיים בזמן קבלת שבת בא לידי ביטוי בסיפור המפורסם הבא:

כמו באמת כך היה מעשה בימי רבינו הקדוש האר"י ז"ל כי פעם אחת בערב שבת סמוך להכנסת כלה יצא הרב ז"ל עם תלמידיו חוץ לעיר צפת תוב"ב לכוש ד' בגדי לבן כדי לקבל שבת, והתחיל מזמור לדוד הבו לה' בני אלים, ופזמון מיוסד לקבלת שבת, ומזמור שיר ליום השבת בניגון נאה, וכתוך שהיו משוררים אמר הרב לתלמידיו, חברים, רצונכם שנלך לירושלים קודם השבת ונעשה שבת בירושלים? וירושלים היא רחוקה מצפת יותר מעשרים וה' פרסאות, והשיבו קצת מן התלמידים ואמרו אנו שומעים בכך, וקצת השיב ואמרו נלך קודם ונודיע לנשותינו ואחר כך נסעה ונלכה, ואז חרד חרדה גדולה והכה כף אל כף ואמר, אויה לנו שלא היה בנו זכות להגאל, שלפי שמיאנתם בדבר חזר הגלות לאיתנו בעונות הרבים, ואילו הייתם משיבים כולכם פה אחת שאתם מרוצים לילך בשמחה, תכף היו נגאלים כל ישראל, שעתה היתה עומדת ליגאל כי נתעוררו באותה השעה הרחמים למעלה ע"כ¹⁶.

14. עיין אוצר המדרשים (אייזנשטיין), עמ' תלט, ד"ה 'ואחריו הוציאו'; רבי יהודה הלוי, ספר הכוזרי, מאמר חמישי, אות י'; תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיח עמוד ב: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן - מיד נגאלים, שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו'".

15. לזיקה שבין השבת לגאולה העתידה עיין: ר' אברהם הלוי, 'תיקוני שבת', תיקון ג': "להקביל פני שבת אחרי שרחץ פניו ורגליו וכו' בשמחה ובשירות ותשבחות ובנפש שביעה וכו' ויש בהקבלת שבת דוגמא קצת לגאולה העתידה, שיאמר לה לכה התנערי מעפר קומי עיי"ש".

16. ספר חמדת ימים, שבת קדש, פרק ה, עמ' מ-מא. עיין מאיר בניהו, ספר תולדות האר"י, ירושלים תשכ"ז, עמ' 168-169. בניהו מביא את הסיפור הנ"ל ומוסיף גרסא נוספת לסיפור

כעדותו של בעל 'חמדת ימים', אפשר לראות שהאר"י הקדוש רואה בזמן זה זמן של גאולה, אולם בגלל עיכוב תלמידיו הפוטנציאל הגאולי בזמן זה לא התממש. נראה כי זהו הרקע למנהגים השונים לזמן קבלת שבת ובתוכם גם למנהג היציאה אל השדה.

היציאה לשדה קדמה לאר"י, אך האר"י הוא זה שהעצים אותה ונתן לה משמעות מחודשת, משמעות נועזת זו - הרואה במרחב החוץ פוטנציאל של קדושה - הייתה חידוש של ממש שהתקבל בחוגים נרחבים לאחר פטירתו של האר"י. רעיון עמוק זה, השובר את השגרה הגלותית הסופנת בתוך בית הכנסת ומחכה כי הגאולה תגיע ממרום, מתקבל בהתחלה ונישא על גבי רוח תקופתו של האר"י הקדוש, אך לא עוברים כמה דורות ושוב מנצחת השגרה את הגאולה, הקהילות הרבות חוזרות להיות ספונות בבית הכנסת ורואות במרחב החוץ תחום בעייתי, ובפעולה הפרטית של הפרט איום של ממש על קיומו של הציבור.

כך כיום, ברוב קהילות ישראל, היציאה אל השדה נגנזת, וכרושם ממנה נשארת הפנייה אל השבת הנכנסת כזכר ליציאה החוצה, אל השדה.

שבה אומר האר"י לתלמידיו: "כי רואה אני ששעה זאת הוא קץ אמיתי לגאולה" גם מכך אפשר ללמוד על ראית האר"י את זמן קבלת שבת כזמן עם פוטנציאל לביאת המשיח.